

Õiguskantsler

Riigikohus
kantselei@riigikohus.ee

Teie 05.09.2025 nr

Meie 09.10.2025 nr 9-2/251961/2507322

Arvamus põhiseaduslikkuse järelevalve kohtuasjas nr 5-25-26

Austatud Riigikohtu esimees

Küsisite õiguskantsleri arvamust põhiseaduslikkuse järelevalve kohtuasjas, milles Harju Maakohus tunnistas 12.08.2025 otsusega tsiviilasjas nr 2-24-1214 põhiseadusega vastuolus olevaks ja jättis kohaldamata pankrotiseaduse § 100³ lõike 4 punkti 1.

Leian, et pankrotiseaduse § 100³ lõike 4 punkt 1 ei võimalda pankrotimenetluses võlausaldajate nimekirja kinnitamisel alustada uut vaidlust nõude üle, mis on rahuldatud jõustunud kohtulahendiga. Seda ei saa teha ka siis, kui see nõue tuleneb tarbijakrediidilepingust ja jõustunud kohtulahendist ei nähtu, et kohus oleks varem kontrollinud, kas tarbija poolt tasumisele kuuluva krediidi kulukuse määr ületab võlaõigusseaduse § 406² lõikes 1 sätestatud krediidi kulukuse määra ülempiiri, kas tarbijaga kokkulepitud viivisemäär ületab kolmekordset võlaõigusseaduse § 113 lõike 1 teises lauses sätestatud viivisemäära, ega kas krediidiandja on kohustatud seoses tarbijakrediidiga järgima vastutustundliku laenamise põhimõtet. Vastupidine tõlgendus oleks seadusega vastuolus (*contra legem*) ja seadusega vastuolus olevat tõlgendust ei luba ka Euroopa Liidu (EL) õigus.

EL-i õigusest ei tulene selgelt, et pankrotiseaduse § 100³ lõike 4 punkt 1 oleks vastuolus EL-i õigusega (olukord ei ole ei *acte clair* ega *acte éclairé*). Leian, et selles asjas tuleks küsida Euroopa Kohtult eelotsust.

Ühtlasi võiks kaaluda nõuandva arvamuse küsimist Euroopa Inimõiguste Kohtult.

Kuna jõustunud kohtulahendi seadusjõu põhimõte (*res judicata*) kui õigusriigi põhimõtte osa on ühtlasi põhiseaduse aluspõhimõte (ning pealegi ka rahvusvahelise õiguse üldtunnustatud põhimõte), palun Riigikohtul menetluse lõpus sõltuvalt kohtutelt saadud vastuste sisust võtta ka seisukoht, kas selline tulemus on kooskõlas põhiseaduse aluspõhimõtetega.

Kui seadus peaks siiski olema vastuolus EL-i õigusega, siis tuleb see vastuolu kõrvaldada seadusega (tingimusel, et see ei ole samas vastuolus põhiseaduse aluspõhimõtetega). Kohus ei saa praegustel tingimustel ületada vastuolu nii, et ta läheb seaduse selge sõnastusega vastuollu (*contra legem*).

Tarbijat tuleb piisavalt tõhusalt kaitsta ebaõiglaste lepingutingimuste ning õigusvastaselt nõude esitamise eest. Riigikogu peab ka põhiseaduse kohaselt looma selge õigusraamistiku, mis sellise kaitse tagab. See kehtib võlaõiguse normide ja esimese tarbijakrediidilepingu pinnalt toimuva

Õiguskantsleri Kantselei

Kohtu 8, 15193 TALLINN. Tel 693 8404. Faks 693 8401. info@oiguskantsler.ee www.oiguskantsler.ee

kohtumenetluse kohta. Pankrotimenetluses on selleks liiga hilja – siin tuleb kaitsta jõustunud kohtulahendi seadusjõudu ja vaidluse pooltel tekkinud usaldust. PankrS § 100³ lõike 4 punkt 1 on põhiseadusega kooskõlas.

Riigi tegevusetusega tarbijale enne pankrotimenetlust tehtud kahju hüvitamine tuleb kõne alla [riigivastutuse seaduse](#) alusel, arvestades ka EL-i õigusest tulenevaid nõudeid. Riigil võib sealjuures olla võimalik saada regress võlgnike suhtes pahatahtlikult toimunud võlausaldajalt (ühtlasi võib olla võimalik võtta selline võlausaldaja vastutusele karistusõiguse kohaldamisega – kelmus, [karistusseadustiku § 209](#)).

Sisukord

I. Olulised asjaolud ja peamine vaidlusküsimus	2
II. Põhiseadusega vastuolus olevaks tunnistatud pankrotiseaduse säte	3
III. Konkreetse normikontrolli lubatavus	3
IV. PankrS § 100³ lõike 4 punkt 1 tähendus	5
V. Liikmesriikide menetlusautonoomia ja EL-i õiguse kohaldamine pankrotimenetluses	6
VI. PankrS § 100³ lõike 4 punkt 1 kooskõla põhiseadusega	11
VII. Põhiseaduse aluspõhimõtetele vastavuse kontrollimine	12
VIII. Lõpetuseks	13

I. Olulised asjaolud ja peamine vaidlusküsimus

1. Vaidlus puudutab selliseid nõudeid, mis tulenevad tarbijakrediidilepingutest ([võlaõigusseaduse](#) (VÕS) § 402 jj) ning mis on rahuldatud juba jõustunud kohtulahenditega. Neist kolm kohtulahendit on tehtud maksekäsu kiirmenetluses ja üks tagaseljaotsusena. Vaidlust ei ole selles, et nendest kohtulahenditest ei nähtu, et kohus oleks nende nõuete puhul kontrollinud, kas need vastavad tarbija kaitseks seadusega kehtestatud (EL-i õigusest tulenevatele) nõuetele.

2. Vaidlus on tekkinud nende kohtulahendite jõustumise järel alanud füüsilisest isikust võlgniku (tarbija) pankrotimenetluses. Küsimus on selles, kas pankrotimenetluses tuleb sellised jõustunud kohtulahendiga rahuldatud nõuded kanda võlausaldajate nimekirja ilma täiendava kontrollita või tuleb esmalt kontrollida, kas jõustunud kohtulahendiga rahuldatud nõuded ja seekaudu ka juba jõustunud kohtulahend ise vastavad tarbija kaitseks seadusega kehtestatud ja EL-i õigusest tulenevatele nõuetele (et seejärel otsustada nende võlausaldajate nimekirja kandmine või kandmata jätmine).

3. Lihtsamalt öeldes on peamine vaidlusküsimus selles, et kui varasemas kohtumenetluses on tehtud viga sellega, et kohtulahendist ei nähtu tarbija kaitseks kehtestatud nõuetele vastavuse kontrollimist, siis kas kohus peab selle vea parandama pankrotimenetluses võlausaldajate nimekirja kinnitamisel või mitte. Võimalikud on järgelused:

- a) jah, peab;
- b) ei pea, aga see on võimalik pankrotimenetluse hilisematel etappidel;
- c) ei pea ja see ei ole võimalik ka pankrotimenetluse hilisematel etappidel.

II. Põhiseadusega vastuolus olevaks tunnistatud pankrotiseaduse säte

Pankrotiseaduse § 100³ lõike 4 punkt 1:

„§ 100³. Võlausaldajate nimekirja kinnitamine

[...]

(4) Kaitsmiseta loetakse tunnustatuks:

1) nõue, mis on rahuldatud jõustunud kohtulahendiga või täitemenetluse seadustiku § 2 lõike 1 punkti 6 või 6¹ kohaselt täitedokumendiks oleva vahekohtu lahendiga; [...].“

III. Konkreetse normikontrolli lubatavus

4. [Põhiseaduslikkuse järelevalve kohtumenetluse seadus](#) (PSJKS) § 11 lõikes 3 on sätestatud: „Kohtuotsus või -määrus tagastatakse läbivaatamatult, kui sellel puudub põhistus või kui kohus ei ole kohtuotsuse või -määruse resolutsioonis tunnistanud õigustloovat akti või selle sätet või õigustloova akti andmata jätmist põhiseadusega vastuolus olevaks.“

5. Maakohus pole tunnistanud oma otsuse resolutsioonis PankrS § 100³ lõike 4 punkti 1 otsesõnu põhiseadusvastaseks. Kohus on öelnud: „Edastada määrus Riigikohtule PankrS § 100(3) lg 4 p-i 1 kohaldamata jätmise tõttu.“ Leian, et selle puuduse tõttu ei peaks siiski kohtumäärust läbivaatamatult tagastama.

6. PSJKS-i kõrvutamisel [tsiviilkohtumenetluse seadustikuga](#) (TsMS) ning ka tsiviilkohtumenetluse seadustiku sätete omavahelisel võrdlusel torkab silma, et TsMS § 661 lõige 3 ning § 698 lõige 3 ei sisalda kohtumääruse puhul rõhutust, et õigustloov akt tunnistatakse põhiseadusega vastuolus olevaks resolutsioonis. Teisiti on see kohtuotsuste puhul TsMS § 632 lõikes 2 ja § 670 lõikes 2. PSJKS-i reguleerimisese ei ole pealegi mitte menetlus maakohtus, vaid alles Riigikohtus. Sellise määruse tegemist maakohtus ei reguleeri otsesõnu isegi mitte TsMS – kõik eelnimetatud TsMS-i normid vaid viitavad sellele olukorrale (nende normide eesmärk on reguleerida hoopis muud õiguslikku tagajärge). Sellise määruse tegemist reguleerib vahetult [Eesti Vabariigi põhiseaduse](#) (PS) § 15 lõige 2 ning § 152 lõige 1, ning mitte kumbki neist sätetest ei nõua, et sätte peab põhiseadusvastaseks tunnistama resolutsioonis. Eesti õiguskord tunneb ainult üht olukorda, milles maakohus saab edastada määruse Riigikohtule seoses normi kohaldamata jätmisega. Seega, kuigi selguse huvides on mõistagi eelistatud, et kohus nimetaks põhiseadusvastaseks tunnistatud seadusesätet ka resolutsioonis, tuleks PSJKS § 11 lõike 3 kohaldamisel siiski piisavaks pidada ka seda, kui resolutsiooni ja põhjenduse koostoimes nähtub piisavalt selgelt, millise sätte on kohus põhiseadusvastaseks tunnistanud. Praeguses olukorras on see piisavalt selge.

7. [Põhiseaduslikkuse järelevalve kohtumenetluse seaduse](#) (PSJKS) § 14 kohaselt võib Riigikohus asja lahendamisel kohtuotsuse või -määruse alusel tunnistada kehtetuks või põhiseadusega vastuolus olevaks õigustloova akti, välislepingu või selle sätte, samuti õigustloova akti andmata jätmise, mis on kohtuasja lahendamisel asjassepuutuv.

8. Maakohus järgis ringkonnakohtu juhust PankrS-i tõlgendamise ja kohaldamise kohta, aga leidis samas, et sellega seoses on ta põhiseaduse järgi ühtlasi kohustatud alustama ka nn konkreetset normikontrolli (PS § 152 lg 1). Samas omistas maakohus ringkonnakohtule järelduse, et pankrotiseaduse kõnealune norm on põhiseaduse ja [Eesti Vabariigi põhiseaduse täiendamise seadusega](#) (PSTS) vastuolus. See omistus omakorda tuleneb maakohtu valest eeldusest: „Eesti õiguse norm, mis on vastuolus EL õigusega, on vastuolus ka põhiseadusega.“ See ei ole alati nii

(vt nt RKÜKo 01.07.2010, [3-4-1-33-09](#), p 41 ja seal viidatud kohtulahend). Ühtlasi eksib maakohus, kui ta leiab, et kohus saab seaduse normi jätta kohaldamata ainult siis, kui see on ühtlasi vastuolus põhiseadusega. Põhiseadus ja PSTS võimaldavad seaduse normi kohaldamata jätmist peale konkreetse normikontrolli alustamise olukorra veel vähemalt kahel juhul.¹

9. Esiteks näeb PS § 123 lõige 2 ette: „Kui Eesti seadused või muud aktid on vastuolus Riigikogu poolt ratifitseeritud välislepingutega, kohaldatakse välislepingu sätteid.“ Niisiis ei ole seaduse normi kohaldamata jätmine ka üldisemas plaanis tingimata vastuolus seaduslikkuse põhimõttega (PS § 3 lg 1), sest see põhimõte ei käi üksnes Riigikogu kehtestatud seaduse, vaid kogu õiguskorra kohta. Seaduslikkuse põhimõte nõuab, et õigusnorme kohaldataks, arvestades kogu õiguskorda (sh normide omavahelist alluvusvahekorda, nn normihierarhia).

10. Teiseks võimaldab PSTS § 2 teha mõõndusi koguni põhiseadusest endast: „Eesti kuulumisel Euroopa Liitu kohaldatakse Eesti Vabariigi põhiseadust, arvestades liitumislepingust tulenevaid õigusi ja kohustusi.“ See säte on kehtestatud EL-i õiguse esimuse põhimõtet ja teatud tingimustel vahetut kohaldatavust arvestades (vt ka RKPJKa 11.05.2006, [3-4-1-3-06](#), p-d 14 ja 16; RHKHm 25.04.2006, [3-3-1-74-05](#), p 12). EL-i õiguse esimuse põhimõttest tulenevalt jääb EL-i õigusega vastuolus olev liikmesriigi õigusnorm kohaldamata, kui EL-i õiguse säte on kehtiv ning kohaldub konkreetsetes asjas vahetult (direktiivi puhul: otsekohalduv säte).² Niisiis, kui direktiiv sisaldab otsekohalduvat sätet (ja tegemist on *acte clair* või *acte éclairé* olukorraga), siis tulebki kohtul *üldjuhul* lähtuda sellest sättest ja jätta samal ajal sellega vastuolus olev riigisisese õiguse norm kohaldamata. Sama kehtib siis, kui riigisisese õiguse norm on tõlgendatav EL-i õigusega kooskõllaliselt. Sealjuures ei ole kohtul mitte kummalgi juhul vajadust alustada konkreetset normikontrolli ehk tunnistada normi põhiseadusega vastuolus olevaks ja kehtetuks (sarnaselt olukorraga, kus riigisisene norm on tõlgendatav põhiseadusega kooskõllaliselt). Olukorras, kus EL-i õiguses on selge otsekohalduv norm, tooks sel alusel seaduse kohe kohaldamata jätmise asemel konkreetse normikontrolli alustamine kaasa EL-i õiguse tõhusa kohaldamise põhimõtte rikkumise, kuna lõpplahenduseni jõudmine võtab nii kauem aega (vt ka RKÜKo 15.03.2022, [5-19-29/38](#), p 46 ja seal viidatud EK lahendid). Küll võiks kohane olla kohtu *obiter dictum* osutus Riigikogule, et õigusselguse põhimõttest lähtuvalt oleks kohane seadust muuta selliselt, et sellest nähtuks ka EL-i õigusest tulenev. **Normikontrolliks tekib sellises olukorras *erandina* alus ainult siis, kui see annab kohtule ainsa võimaluse kõrvaldada õiguskorrast ühtlasi EL-i õigusega vastuolus olev norm** (ja seega kaudsel viisil tagada EL-i õiguse tõhus kohaldamine; vt ka vt ka RKÜKo 15.03.2022, [5-19-29/38](#), p 44) **või kui kohus leiab, et EL-i õigusest lähtumine on vastuolus põhiseaduse mõne aluspõhimõttega** (vt samas, p 41 viimane lause).

11. Kuna praegusel juhul võib tegu olla just selliste olukordadega, on norm PSJKS § 14 tähenduses asjassepuutuv ja konkreetne normikontroll lubatud.

12. Konkreetse normikontrolli lubatavust ei väära praegusel juhul ka see, et maakohus peab järgima ringkonnakohtu poolt PankrS § 100³ lõike 4 punktile 1 antud tõlgendust (TsMS § 658 lg 2: „Ringkonnakohtu otsuses, millega tühistatakse apellatsioonkaebusega vaidlustatud otsus, esitatud seisukohad õigusnormi tõlgendamisel ja kohaldamisel on tühistatud otsuse teinud kohtule asja uuel läbivaatamisel kohustuslikud“). Ringkonnakohus on tõlgendanud PankrS § 100³ lõike 4 punkti 1 selliselt, et see võimaldab pankrotimenetluses võlausaldajate nimekirja kinnitamisel

¹ Kolmanda võimalusena tuleb kõne alla olukord, kus seadus on vastuolus rahvusvahelise õiguse üldtunnustatud põhimõtte või normiga (PS § 3 lg 1 teine lause).

² EKo 15.07.1964, C-6/64 – [Costa vs. E.N.E.L.](#); 24.06.2019, [C-573/17 – Popławski](#); V. Skouris. Der Vorrang des Europäischen Unionsrechts vor dem nationalen Recht. Unionsrecht bricht nationales Recht. – Europarecht 2021, lk 3 jj (sh allmärkus nr 7).

avada teatud tingimustel uue vaidluse nõude üle, mis on rahuldatud jõustunud kohtulahendiga. Ringkonnakohus ei ole aga võtnud seisukohta selle normi põhiseadusele vastavuse ehk põhiseaduse kohaldamise ja tõlgendamise kohta. Maakohus ei ole seega põhiseaduspärasuse üle otsustades kuidagi seotud. Pealegi ei saaks ühegi teise kohtu kohtuniku tõlgendusega välistada otse põhiseadusest (§-d 15 ja 152) tulenevat kohtuniku kohustust jätta kohaldamata norm, mida ta peab enda siseveendumuse kohaselt põhiseadusega vastuolus olevaks (kui TsMS § 658 lõiget 2 peaks selliselt tõlgendama, siis oleks see säte ise põhiseadusega vastuolus). Ühtlasi tuleb arvestada, et edasikaebeõiguse piirangust tulenevalt (vt ringkonnakohtu lahendi p 11) on see ilmselt ainus võimalus küsimuse Riigikohtus lahendamiseks (võimalus seda tõhusalt vaidlustada pankrotimenetluse järgmistel astmetel on äärmiselt küsitav).

13. Kuna maakohus lähtub ekslikest eeldustest (vt p 8 jj), siis on maakohtu probleemipüstitus seesmiselt veidi vastuoluline. Ringkonnakohtu seisukoha järgi tuleb maakohtul konkreetses kohtuasjas kohaldada PankrS § 100³ lõike 4 punkti 1 ringkonnakohtu antud tõlgenduses ehk nõude põhjendatuse uuesti kontrollimist võimaldavana. Sellises tõlgenduses ei anna see aga üldse alust jätta see norm kohaldamata EL-i õigust arvestades. PankrS § 100³ lõike 4 punkti 1 kohaldamata jätmiseks võib EL-i õigusest tulenev põhjus olla ainult siis, kui seda pankrotiseaduse normi tuleb tõlgendada selliselt, et see ei võimalda nõude põhjendatuse kontrolli uuesti alustamist. Seega tuleb alustada küsimusest, kuidas PankrS § 100³ lõike 4 punkti 1 tõlgendada. Iseenesest mõistetavalt ei ole Riigikohus seotud ringkonnakohtu tõlgendusega.

IV. PankrS § 100³ lõike 4 punkt 1 tähendus

14. Vaidlusalune PankrS § 100³ lõike 4 punkt 1 kujutab endast sisuliselt üht erandit üldreeglist (sama paragrahvi lõiked 1-3), mis kohustab pankrotimenetluses esitatud nõuet kaitsma. Teisisõnu, kui üldiselt saab pankrotimenetluses esitatud nõude põhjendatuse küsimuse alla seada, siis varasema jõustunud kohtulahendiga rahuldatud nõue tuleb sellisena võlausaldajate nimekirja kanda.

15. Seaduse normi sõnastus on selge. See ei jäta ei pankrotihaldurile ega kohtunikule võimalust mingil põhjusel teisiti otsustada ehk jätta selline nõue võlausaldajate nimekirja kandmata.

16. Seaduse eelnõu menetlusest nähtub, et selline tagajärg oli taotluslik. [Pankrotiseaduse ja teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu \(195 SE\)](#) seletuskirjas: „Eelnõuga tehakse ettepanek täiendada kaitsmiseta tunnustatud nõuete nimekirja TMS § 2 lg 1 eeskujul. Mida rohkem nõudeid tunnustatakse kaitsmiseta, seda vähem ressursi kulub nende menetlemisele. Kaitsmiseta tunnustatavatele nõuetele ei saa esitada vastuväiteid, mis omakorda piirab nõuete üle peetavaid vaidlusi kohtus. Tegemist on ühe meetmega, millega muudetakse pankrotimenetlus kiiremaks ja ökonoomsemaks. Kehtiva seaduse kohaselt loetakse nõuete kaitsmise koosolekul kaitsmiseta tunnustatuks nõue, mis on rahuldatud kohtulahendiga [...] Lisaks täiendatakse PankrS § 103 lõiget 4 selliselt, et kohtulahend, mille alusel nõue kaitsmiseta tunnustatuks loetakse, peab olema jõustunud.“ Eelnõu menetluses justiitsminister Raivo Aeg (väljavõte Riigikogu õiguskomisjoni 01.06.2020 istungi protokollist): „Kaitsmiseta tunnustatud nõuete nimekirja täiendatakse nõuetega, mis peaksid omama piisavalt tugevat õiguskindlust, et neid võiks pankrotimenetluses tunnustada kaitsmiseta. [...] Muudatuse tulemusel peaks nõuete kaitsmine edaspidi olema kiirem ja põhjustama vähem vaidlusi [...]“ ning (väljavõte Riigikogu 16.06.2020 istungi stenogrammist): [...] täiendatakse kaitsmiseta tunnustatavate nõuete nimekirja, mille tulemusel vähenevad vaidlused nõuete üle. Kokku võttes väheneb märgatavalt nõuete tunnustamisega seonduvate vaidluste maht ning võimaldatakse kiire ja efektiivne nõuete esitamine ja kaitsmine pankrotimenetluses[...].“

17. Seadust ei tohi tõlgendada selle sõnastusega selgelt vastuolus olevalt ehk *contra legem*. Siin kehtib analoogselt Riigikohtu seisukoht põhiseadusega kooskõllaliselt tõlgendamise kohta: „Põhiseaduskonformse tõlgenduse hinnaks ei tohi olla õigusselgusetus“ (RKÜKo 16.05.2008, [3-1-1-88-07](#), p 31). Vaidluse uuesti avamist võimaldav tõlgendus oleks pealegi vastuolus põhiseadusega, sest **jõustunud kohtulahendi seadusjõu põhimõttest (*res judicata*) ja sellest tulenevalt mõlema poole usalduse kaitsest kõrvalekaldumise võimaldamine on sedavõrd oluline küsimus, et see tuleb parlamendireservatsiooni ehk olulisuse põhimõtte kohaselt reguleerida seaduse selge normiga.**

18. PankrS-i vaidlusalune säte ei võimalda seetõttu tõlgendust, et jõustunud kohtulahendiga rahuldatud nõuded peaks mingitel erandlikel asjaoludel (nagu EL-i õigusest tulenevate nõuete arvestamine) pankrotimenetluses siiski uuesti sisuliselt läbi vaatama. Sellele **sättele sellise tõlgenduse andmine oleks *contra legem*.**

19. Euroopa Kohtu püsiv praktika on, et EL-i õiguse järgimise täitmise kohustus ei tähenda, et kohus peab riigisisese õiguse normi tõlgendama EL-i õigusega kooskõllaliselt, aga samas *contra legem* (sh praegusele juhtumile sarnases olukorras [EKO 09.04.2024 PCP C-582/21 Profi Credit Polska S.A. w Bielsku Białej](#), p 63). Niisiis, ka **EL-i õiguse järgimise kohustusest ei tulene võimalust tõlgendada normi *contra legem*.**

20. Praegusel juhul on seega ringkonnakohtu silmas peetud lahendus võimalik ainult siis, kui PankrS § 100³ lõike 4 punkti 1 saab kohaldamata jätta kas seetõttu, et on olemas otsekohalduv EL-i õiguse norm (ja selle kohaldamine on ka põhiseaduse aluspõhimõtetega kooskõllas), või seetõttu – juhul, kui sellist otsekohalduvat normi ei ole –, et PankrS § 100³ lõike 4 punkt 1 on põhiseadusega vastuolus.

V. Liikmesriikide menetlusautonoomia ja EL-i õiguse kohaldamine pankrotimenetluses

21. Tuleb välja selgitada, mida nõuab vaidlusaluses olukorras EL-i õigus (sh kas see järeldus tuleneb EL-i õigusest piisava selgusega või on vaja küsida eelotsust Euroopa Kohtult). Kuna seadust ei saa tõlgendada *contra legem* (vt p 19), siis tuleb järgmisena vastata küsimusele, kas EL-i õiguses on antud olukorrale vahetult kohalduv säte.

22. Praegusel juhul asjakohastes direktiivides sisalduvate materiaalõiguse normide kohaldamise **menetluse reegleid ei ole Euroopa Liit seni ühtlustanud**. Menetluse reguleerimine on jäetud liikmesriikide pädevusse ning EK tunnustab **liikmesriikide laialdast autonoomiat**. Riigikohus leiab (siin küll riigihangete valdkonda puudutavate direktiivide kohta): „Need direktiivid jätavad riigihankevaidluste lahendamiseks pädeva institutsiooni valikul ja vaidlustusmenetluse kindlaksmääramisel liikmesriigile laia otsustusvabaduse, mille kasutamisel on seadusandja seotud Eesti põhiseadusega.“ (RKÜKo 08.06.2009, [3-4-1-7-08](#), p 27).

23. **Vaidlusaluste direktiivide nõuded menetlusele ei saa olla otsekohalduvad** (erinevalt direktiivi materiaalõiguslikest sätetest). Seega langeb praegusel juhul ära võimalus jätta PankrS-i vaidlusalune säte kohaldamata, kui see ka oleks vastuolus EL-i õigusega. Sellises olukorras on kohtul võimalik tagada kooskõla EL-i õigusega kaudsel teel, tunnistades normi hoopis põhiseadusega vastuolus olevaks, mis võib konkreetse normikontrolli tulemusena (kui Riigikohus nõustub) tuua kaasa normi kehtetuse (PS § 152 lg 2).

24. Esmalt tuleb aga välja selgitada, kas EL-i õiguse kohaselt on üldse põhjust PankrS § 100³ lõike 4 punkti 1 põhiseaduspärasust kahtluse alla seada. Õiguskantslerile teadaolevalt ei ole olemas ühtki EL-i õiguse normi, mis seda küsimust selgelt reguleeriks (ei ole *acte clair* olukord), ega ka sellist Euroopa Kohtu lahendit (ei ole *acte éclairé* olukord).

25. Esiteks, nagu riigisisene õigus (vt p 45), ei tähenda ka EL-i õiguse tõhusa kohaldamise nõue, et riik peaks rakendama kõiki mõeldavaid kaitsemeetmeid korraga. Olemasolevad abinõud võivad anda ka piisavalt tõhusa kaitse.

26. Niisiis tekib küsimus, kas juba **pankrotimenetlusele eelnevatest õiguskaitsevahenditest** piisab ka EL-i õiguse tõhusaks täitmiseks.

27. Ringkonnakohus leidis: „Riigikohus on juba pikemat aega tagasi juhtinud tähelepanu, et tulenevalt kiirlausasaajate tüüpilisest madalast õigusteadlikkusest ei pruugi suur osa TsÜS § 86 järgi kaitset saama pidavatest isikutest tegelikkuses kaitset saada. Seetõttu soovitas Riigikohus astuda samme, tagamaks kiirlausasaajate seaduslike õiguste kaitse (eelkõige ebaseaduslike kõrvalnõuete sissenõudmise vastu) ka kohtumenetluses, eriti kui võlgnik ise menetluses ei osale, sh tagaseljaotsuste ja maksekäsu kiirmenetluse puhul (RKTKm 05.03.2014, [3-2-1-186-13](#), p 25). Ringkonnakohus leiab, et kohtutel tuleb püüda järgida viidatud juhist ka nn jätkumenetlustes, sh maksejõuetus- ja täitemenetluses. [...]“ Riigikohtu viidatud seisukohas ootab kohus selliste sammude astumist küll Riigikogult, mitte kohtult. Siiski on Riigikohus hiljem tõesti oodanud selliste sammude astumist just kohtutelt ja ka pankrotimenetluses (RKTKm 24.11.2023, [2-21-13098](#), p 13 jj). See lahend ei puuduta aga olukorda, kus nõue on rahuldatud jõustunud kohtuotsusega.

28. Eestis on kujunenud valdavaks arvamus, et tsiviilkohtumenetluse seadustiku sätted ei taga piisavalt selgelt EL-i õigusest tulenevate materiaaõiguslike nõuete täitmise kontrolli (pankrotimenetlusele eelnevates kohtumenetlustes).³ See käib aga selle nõude üle toimuva esimese kohtumenetluse kohta, sest just selles kohtumenetluses tuleks tagada nende nõuete täitmise kontroll. On omaette küsimus, kas esmase kohtumenetluse menetlusreeglite puudust on kohane kõrvaldada menetlusnormide sõnastusest väga kaugele minevate tõlgenduste teel nagu eelviidatud RKTKm 24.11.2023, [2-21-13098](#), punktis 13: „Selling kohustus on kohtul alati, kui asjaolud viitavad tarbijakrediidilepingu sõlmimisele.“ – kui teiselt poolt pidada silmas tsiviilkohtumenetluse võistlevust ning spetsiifiliselt maksekäsu tegemist puudutavaid norme, sh asjaolu, et maksekäsku menetleb TsMS § 489² kohaselt kas kohtunikuabi, kellele põhiseadus ei võimalda panna õigusemõistmise ülesannet,⁴ või koguni automatiseeritud infosüsteem. Siin kehtib põhimõtteliselt eespool öeldu (p 17). **EL-i õiguse materiaaõiguse tõhusaks tagamiseks vajalikud menetlusnormid tuleb selgelt kehtestada Riigikogul** (Justiits- ja Digiministeerium on koostanud TsMS muutmise seaduse eelnõu⁵).

29. Sellest iseenesest, kui kohus on pankrotimenetlusele eelnevas menetluses rikkunud EL-i õiguse järgimise kohustust, ei tulene tingimata, et selle vea peab parandama pankrotimenetluses. Ringkonnakohus viitab Euroopa Kohtu otsusele [C-178/23](#) (07.11.2024, p-d 36–39) ja seal viidatud varasemale praktikale. Alustuseks võib küll ringkonnakohtuga nõustuda,

³ P. Kalamees. Tarbija õiguste kaitse maksekäsu kiirmenetluses Euroopa Kohtu praktika valguses. Juridica [2019/8](#). Lk 613-624. V. P. Liin. Tarbijakrediit vs. tsiviilkohtumenetlus: aeg viia vastutustundliku laenamise põhimõtte järgimise kontroll Euroopa Liidu õigusega kooskõlla. Juridica [2023/3](#). Lk 225-233.

⁴ TsMS § 595 lg 2 ei pane kohtunikuabile selles olukorras asja kohtunikule üleandmise kohustust.

⁵ Kätesaadav: [Tsiviilkohtumenetluse seadustiku muutmise seadus – EIS](#).

et ilmselt võib selle lahendi järeldusi laiendada ka tarbijakrediidilepingutele, sealhulgas direktiivist 2008/48 tulenevate tarbijate õiguste puhul. Kuid ringkonnakohus ei ole piisavalt tähelepanu pööranud asjaolule, et selles kohtuasjas oli võlgnik esitanud teistmisavalduse ning riigisisese õiguses kehtis ka teistmisalus (seda küll riigisisese õiguse rakendamise puhuks sarnases olukorras), millele Euroopa Kohus sai **võrdväärse põhimõtte** alusel tugineda. Praegustel asjaoludel ei tule kõne alla ühegi TsMS §-s 702 esitatud teistmise aluse kohaldamine kasvõi juba selle tõttu, et ei ole esitatud teistmisavaldust. Pealegi sätestab TsMS § 703 lõige 2, et teistmine ei ole lubatud, kui menetlusosalisel oli võimalik tugineda teistmist võimaldavatele asjaoludele varasemas menetluses, eelkõige vastuväite või kaebusega.

30. Märkata tuleb ka seda, et Euroopa Kohtu praktika järgi peab küll kohus kontrollima nõuetele vastavust „**omal algatusel**“ (sh eelviidatud [C-178/23](#), p 66), kuid see **ei pane kohtule kohustust ise algatada kohtumenetlust nõude kontrollimiseks**, vaid kohustab nõuet omal algatusel kontrollima võlausaldaja või võlgniku juba alustatud menetluses.

31. Euroopa Kohus ei ole üheski lahendis leidnud, et jõustunud kohtulahendeid peaks kontrollima ka pankrotimenetluses ja sisuliselt täisrevisjonina võlausaldajate nimekirja kinnitamisel. Õigupoolest võib selline kontroll lausa EL-i õigusega vastuolus olla.

32. Esiteks, jõustunud kohtulahendi seadusjõu põhimõte on ka EL-i õiguse üldpõhimõte. Asjas [C-600/19](#) (p-d 40-43) on Euroopa Kohus leidnud, et tarbijakaitse ei ole absoluutne õigus ega kohusta riiki jätma kohaldamata riigisiseseid menetlusnorme, mis annavad kohtulahendile seadusjõu.

33. Teiseks võib EL-i õigus, eelkõige [isikuandmete kaitse üldmäärus](#) takistada krediidiandjatel peale kohtulahendi jõustumist isikuandmeid sisaldavaid tõendeid säilitada, mis jõustunud kohtulahendite täisrevisjoni korral tähendaks, et võlausaldaja [Euroopa Liidu Põhiõiguste Harta](#) (ELPH) art 47 lõigetega 1 ja 2 kaitsitud õigus tõhusale õiguskaitsele ning õiglasele kohtumenetlusele jääks tagamata (tõsi, tundub, et Euroopa Kohus ei ole seda asjas [C-178/23](#) takistusena näinud – samas ei nähtu otsusest, et sellele oleks üldse tähelepanu pööratud).

34. Seega võib pankrotimenetluses jõustunud kohtulahenditega rahuldatud nõuete uuesti kontrollima asumine olla koguni vastuolus [EL-i esmase õigusega](#).

35. Kolmandaks mõjutaksid riigisisest maksekäsu kiirmenetlust puudutavad Euroopa Kohtu seisukohad vähemalt kaudselt ka [Euroopa maksekäsu kiirmenetluse](#) reeglite õiguspärasust. Arvestades seda, et need reeglid on kehtestatud ka EL-i vabadusi ning menetlusökonomiat taotledes, ei ole üldse kindel, et Euroopa Kohus jõuaks sellisele järeldusele, mis ühtlasi ka Euroopa maksekäsu kiirmenetluse tõhusust (sh nõuete rahuldamisel jõustunud kohtulahendite viivitamatut täitmist) ulatuslikult takistaks.

36. Neljandaks on küsitav, kas selline jõustunud kohtulahendite täisrevisjon tooks kaasa tarbijate õiguste parema kaitse. Õigupoolest mõjutab seda juba praegu negatiivselt asjaolu, et eelviidatud Euroopa Kohtu lahendite valguses soovivad võlausaldajad senisest enam oma nõuet maksekäsu kiirmenetluse asemel esitada hagimenetluses. See on aga võlgnikule koormavam ja ka kallim, kui nõue on põhjendatud (sest võlgniku kanda jääb siis maksekäsu kiirmenetlusega võrreldes suurem riigilõiv ning tõenäoliselt nii enda kui võlausaldaja suuremad õigusabikulud). Arvestada tuleb ka võimalusega, et ettevõttest võlausaldaja ei ole tarbijast võlgniku õigusi tegelikult rikkunud ning võlgnik ei ole seetõttu üldse huvitatud vaidluse uuesti avamisest. Ühtlasi

kestab pankrotimenetlus seetõttu kauem – tarbijast võlgniku jaoks viibib ka n-ö puhtalt lehelt alustamine.

37. Seetõttu on kohane küsida Euroopa Kohtult nendes küsimuses eelotsust.

38. Kui EL-i õigus siiski nõuab, et sellisel juhul tuleb nõue taasavada pankrotimenetluses, tuleb viimaseks välja selgitada, kas seda on vaja teha just võlausaldajate nimekirja kinnitamise etapis või tekib võimalus EL-i õiguse tõhusaks kohaldamiseks mõnes pankrotimenetlusele järgnevas etapis.

39. Menetlusosalised on sellega seoses viidanud **PankrS § 106 lõikele 2**, mis sätestab: „Kui ilmneb, et nõude või pandiõiguse tunnustamine põhineb võltsitud või ebaõigetel andmetel või kui kohtule esitatud võlausaldajate nimekirja koostamisel on oluliselt rikutud seadust, vaatab kohus nõude või pandiõiguse tunnustamise võlausaldaja, võlgniku või halduri avalduse alusel uuesti läbi.“ See alus võiks kõne alla tulla lähtuvalt eeldusest, et võlausaldaja on nõudes (esialgses kohtumenetluses) esitanud selle sätte tähenduses võltsitud andmeid või ka lihtsalt valeandmeid (Riigikohus faktilisi asjaolusid nagunii ei tuvasta, küsimus on ainult selles, kas see õiguskaitsevahend põhimõtteliselt võiks olla tõhus alternatiiv).⁶ Avaldust ei pea esitama võlgnik ise. Kui tekib piisavalt tõsiseltvõetav kahtlus, et normis esitatud tingimused on täidetud, tuleb avaldus esitada halduril, kes võib olla keskmise võlgnikust tarbijaga võrreldes õigusteadlikum (halduril ei pruugi küll tõendeid olla, ning neid ei pruugi olla säilinud ei võlgnikul ega võlausaldajal). See seaduse säte **ei ütle aga selgelt, et sel alusel saab uuesti kontrollida, kas jõustunud kohtulahendiga rahuldatud nõue on põhjendatud** (ja seda võimalust eitab ka: RKTkm 23.02.2023, [2-21-5718/35](#), p 14 jj). Tulen selle juurde ülejärgmises lõigus tagasi.

40. Maakohus on veel viidanud peamiselt **PankrS §-s 109 reguleeritud tagasivõitmise võimalusele**. Ka see säte (ega sellele järgnevalt tagasivõitmise spetsiifilisi olukordi puudutavad sätted) ei ütle selgelt, et sel alusel saab uuesti kontrollida, kas kohtulahendiga jõustunud nõue on põhjendatud. Siiski on Riigikohus sellist võimalust teistsugustes olukordades teatud tingimustel möönnud (nt RKTko 04.04.2018, [2-16-7541](#), p-d 13-15; RKTko 22.02.2017, [3-2-1-157-16](#), p 13; RKTko 13.10.2006, [3-2-1-80-06](#), p 15), kusjuures üks lahenditest on tehtud peale PankrS vaidlusaluse sätte jõustumist (RKTko 20.10.2021, [2-17-8832](#), p 13). Esiteks on aga küsitav, kas praeguses olukorras (eeldades, et faktiliselt leiaks kinnitust võlgniku õiguste rikkumine esimeses kohtumenetluses) on üldse võimalik täidetuks lugeda PankrS §-s 109 esitatud tingimusi. Kui jõustunud kohtulahendiga rahuldatud ühe võlausaldaja nõude kontrollimise käigus selguks, et see on täielikult või osaliselt alusetu, siis ei suurene sellest pankrotimenetluses jagatava võlgniku vara, vaid muutub üksnes jagatava vara jaotus võlausaldajate vahel. Seega on küsitav, kas tingimus „kahjustab võlausaldajate huve“ saab olla täidetud.⁷ **Täitemenetlusega paralleeli tuues tuleb pealegi osutada, et täitedokumendi alusel sundtäitmise lubamatuks tunnistamise hakis ei ole kohtulahendi sundtäitmise puhul lubatud esitada vastuväiteid täitedokumendist tuleneva nõude olemasolule ja kehtivusele** (TMS § 221 lg 2). Ka muud vastuväited on kohtulahendi puhul lubatud üksnes siis, kui alus, millel need põhinevad, on tekkinud pärast kohtulahendi jõustumist (TMS § 221 lg 3). Seega ei saa ka pankrotimenetluses olla selliste vastuväidete esitamine võimalik.

⁶ Vt pikemalt: T. Saarma. PankrS § 106 kommentaarid 1.2 ja 1.3. – P. Varul (jt). Pankrotiseadus II. Kommenteeritud väljaanne. Tartu: Juura 2024 (lk 104-105).

⁷ Vt selgitust, et selles sättes on mõeldud kõigi võlausaldajate ühiseid huve, mitte mõne üksiku võlausaldaja huvi teise võlausaldaja arvelt rohkem vara saada: T. Saarma. PankrS § 109 komm 2.3.1. – Teoses: P. Varul (jt). Pankrotiseadus II. Kommenteeritud väljaanne. Tartu: Juura 2024 (lk 133 jj).

41. TMS-i viidatud sätete ning PankrS §-de 106 ja 109 omavahelises võrdluses torkab silma, et TMS-is on mainitud otsesõnu kohtulahendit. Samuti sätestab TsMS § 430 lg 9 selgelt: „Kompromissi saab pankrotimenetluses või täitemenetluses tagasivõitmise korras kehtetuks tunnistada.“ (kuna kohus kinnitab kompromissi määrusega, siis see võib olla jõustunud kohtulahend). Need selgesõnalised sätted on põhiseadust silmas pidades ka ainuvõimalikud lahendused, sest **jõustunud kohtulahendi seadusjõu põhimõtte ja sellest tulenev mõlema poole usalduse kaitse on sedavõrd oluline küsimus, et sellest kõrvale kaldumine tuleb parlamendireservatsiooni põhimõtte kohaselt reguleerida selge seadusega. Põhiseadusega kooskõlas ei ole kohtulahend, mis tuletab selle põhimõtte piirangu mingist üldisemast sättest, mis ei reguleeri otseselt kohtulahendiga seotud õiguslikke tagajärgi.** Pealegi tuleb PankrS § 100³ lg 4 punktis 1 selgelt väljendatud seadusandja tahet arvestada ka teiste PankrS seaduse sätete süstemaatiliselt tõlgendamisel. Seetõttu ei tule ei PankrS § 106 ega § 109 praegusel juhul alternatiivina kõne alla. EL-i õiguse tõhusa kohaldamisega seoses lisan, et kui sellise nõude põhjendatuses on kahtlus juba võlausaldajate nimekirja kinnitamisel ja *kui* nõude põhjendatust peab olema võimalik uuesti kontrollida pankrotimenetluses, siis ei pruugi olla piisavalt tõhus, kui selle küsimuse lahendamine oleks võimalik alles hiljem PankrS § 106 või § 109 alusel.

42. Niisiis tuleks Euroopa Kohtult esmalt küsida eelotsust, kas EL-i õigusest tuleneb, et tarbija kaitseks kehtestatud nõudeid tuleb kontrollida pankrotimenetluses võlausaldajate nimekirja kinnitamisel. Võimalikud variandid on:

- a) jah (sellisel juhul on PankrS § 100³ lõike 4 punkt 1 EL-i õigusega vastuolus, aga seda vastuolu ei saa kõrvaldada kohus pankrotimenetluses, sest puudub otsekohalduv EL-i õiguse norm, v.a juhul, kui PankrS § 100³ lõike 4 punkt 1 on ühtlasi vastuolus põhiseadusega);
- b) ei, aga see küsimus peab olema võimalik tõstatada pankrotimenetluse järgmistes etappides (see eeldab, et Riigikohus leiab erinevalt õiguskantslerist, et PankrS § 106 või § 109 kohaldamine võib põhimõtteliselt kõne alla tulla; sellisel juhul ei pea küsimust Eesti õiguse võimalikust vastuolust EL-i õigusega lahendama kohe, vaid selle juurde saab tulla pankrotimenetluses järgmistes etappides);
- c) ei, ja seda ei pea pankrotimenetluses üldse tegema (mis EL-i poolt vaadates jätaaks Eestile valiku, kas seda võimaldada või mitte; teine asi on põhiseaduse aluspõhimõtetest tulenevad piirid);
- d) ei, ja seda ei tohi pankrotimenetluses üldse teha (see tähendab, et vaidluse uuesti avamise võimaldamine oleks vastuolus EL-i õigusega).

43. Sellises olukorras oleks kohane lisaks küsida **Euroopa Inimõiguste Kohtult (EIK) PSJKS § 3¹ alusel nõuandvat arvamust.** Nimelt on EIK leidnud, et *res judicata* põhimõtte rikkumine kujutab endast ühtlasi vastuolu EIÕK artikliga 6 (nt [EIKo 57818/09, Lashmankin jt vs. Venemaa, 07.02.2017](#), p-d 500–502), ning et iseäranis **olukorras, kus menetlusosaline on mõjuva põhjuseta jätnud kasutamata korralise edasikaebamise võimaluse, on kohtulahendi hilisem tühistamine teistmismenetluses vastuolus õiguskindluse ja erinevate huvide vahel õiglase tasakaalu leidmise põhimõttega** ([EIKo 28.05.2014, 30212/06, Kuzmin vs. Venemaa](#), p-d 24-29; vt ka [EIKo 18.11.2004, 69529/01, Pravednaya vs. Venemaa](#), p-d 27-34). Veel on EIK leidnud, et kui riigisisises kohtus esitatakse tõsine ja põhjendatud kahtlus, et EIÕK-ga kaitsitud õigus võib olla rikutud ja EL õigusega seda olukorda parandada ei saa, siis riik ei saa lihtsalt loobuda selle küsimuse analüüsimisest ettekäändel, et ta peab rakendama EL õigust ([EIK Suurkoja otsus 23.05.2016, 17502/07, Avotiņš vs. Läti](#)). See ei saa olla teisiti olukorras, kus EIÕK-ga kaitsitud õiguse rikkumine tuleneb EL-i õigusest.

VI. PankrS § 100³ lõike 4 punkt 1 kooskõla põhiseadusega

44. PankrS § 100³ lõike 4 punkt 1 on **formaalselt põhiseadusega kooskõlas**. See säte on kohtumenetlust reguleeriv säte, mida sisaldava seaduse vastuvõtmiseks on vaja Riigikogu koosseisu häälteenamust (PS § 104 lg 2 p 14). Eelnõu sai 79 poolthäält. Nii eelnõu seletuskirja sissejuhatuses kui ka eelnõu lõpphääletusele panemisel (nagu nähtub Riigikogu 16.12.2020 stenogrammist) on seda rõhutatud. Seega **on Riigikogu liikmed saanud oma hääle anda endale selgelt teadvustades, et otsustavad parajasti eriti olulist riigielu küsimust**. Teisisõnu ei ole piisava häälteenamuse saamine praeguses olukorras juhuslik asjaolu (võrdle vastupidise olukorraga: [õiguskantsleri arvamus põhiseaduslikkuse järelevalve asjas nr 5-25-7](#), p 6 jj). Seega on koosseisu häälteenamuse nõue täidetud. Eelnõust ja selle menetlusest ei paista midagi, mis võimaldaks muul põhjusel kahelda selle formaalses põhiseaduspärasuses.

45. PS §-s 32 sätestatud omandipõhiõigust tuleb koostoimes PS § 13 lõike 1 esimesest lausest tuleneva üldise kaitsepõhiõigusega tõlgendada selliselt, et Riigikogul tuleb kehtestada piisavad meetmed eelduslikult nõrgema poole kaitseks selle eest, et tugevam pool temalt alusetult vara ära võtta ei saaks. Teisisõnu **on piisavalt tõhus kaitse füüsilisest isikust tarbija põhiõigus**. Üldise kaitsepõhiõiguse puhul on tegemist soorituspõhiõigusega, mis tähendab, et nõutud ei ole korraga mitte *kõik* võimalikud kaitsemeetmed, vaid põhiseaduse nõude täitmiseks piisab, kui Riigikogu on kehtestanud vähemalt ühe piisavalt *tõhusa* kaitseabinõu. Kui puudub võimalus jõustunud kohtulahendit vaidlustada, piirab see ka **PS § 15 lõikest 1 tulenevat põhiõigust kohtusse pöörduda** (sarnaselt: [RKPKM 07.11.2014, 3-4-1-32-14](#), p 28).

46. Teiselt poolt on kaalul ka **ettevõttest võlausaldaja PS §-s 32 sätestatud omandipõhiõigus**. Kui ettevõtte nõude kohta on juba olemas seda kinnitav jõustunud kohtulahend, siis ei pruugi ettevõttel olla säilinud tõendeid. Veel enam, isikuandmete kaitse nõuetest võib koguni tuleneda, et ettevõtte ei tohigi selliseid isikuandmeid sisaldavaid tõendeid säilitada. Jõustunud kohtulahendi ümbervaatamine **võib seega ettevõtte vaatest tuua kaasa olukorra, kus tal ei ole võimalik tõhusalt kaitsta oma PS § 15 lõikest 1 tulenevat põhiõigust kohtusse pöörduda**, sest PS § 15 lõike 1 nõudele vastab ainult selline kohtumenetlus, mis **võimaldab õigust tõhusalt kaitsta**. Lõpptulemusena võib ettevõtte jääda ilma varast, mis peaks õigusega talle kuuluma.

47. Vajadus kaitsta tarbijat ebaõiglaste lepingutingimuste ning õigusvastaselt nõude esitamise eest on kaalukas. Riigikogu peab kahtlemata looma selge õigusraamistiku, mis selle piisavalt tõhusalt tagaks. See puudutab aga eelkõige võlaõiguse norme ja esimest tarbijakrediidilepingu pinnalt toimuvat kohtumenetlust. Hoopis teine asi on samas küsimuses uuesti vaidlust alustada, kui kohtulahend on juba jõustunud.

48. **Jõustunud kohtulahendi seadusjõu põhimõte (*res judicata*)** on osa PS §-s 10 nimetatud laiemast õigusriigi põhimõttest. Sellest tuleneb ühtlasi kohtumenetluse pooltele subjektiivne **põhiõigus** (alglahtekohana ehk *prima facie*) nõuda põhiõiguste adressaadilt sellest põhimõttest kinnipidamist (**usalduskaitse** jõustunud kohtulahendi püsima jäämise suhtes). See põhimõte on õigusriigis sedavõrd oluline, et sellest **kõrvalekaldumine saab olla põhiseaduspärane vaid väga erandlikel asjaoludel** (sarnaselt: [RKPKM 07.11.2014, 3-4-1-32-14](#), p 28). Kuigi kaotaja poolelt vaadates on seda esmapilgul keeruline märgata, kaitseb see põhimõte tegelikult kohtumenetluse mõlemat poolt – see kaitseb ka kaotaja õigusrahu (iseasi kui tõenäoliseks pidada, et võitja uuesti vaielda tahab). **Jõustunud kohtulahendi seadusjõu põhimõtet tuleb kahtlemata pidada üheks põhiseaduse aluspõhimõtteks** – seda enam, et seda peetakse lausa rahvusvahelise õiguse

üldpõhimõtteks⁸ ning PS § 3 lõike 1 teine lause rõhutab, et rahvusvahelise õiguse üldtunnustatud põhimõtted ja normid on Eesti õigussüsteemi lahutamatu osa.

49. Tsiviilkohtumenetluses riivab ühe poole õiguste kaitse asja uue läbivaatamise kaudu alati teise poole usalduskaitset jõustunud kohtulahendi püsima jäämise suhtes.⁹ Seda mõtet väljendab ka TsMS § 371 lõike 1 punkt 4, mis sätestab, et kohus ei võta menetlusse hagi, mis puudutab samade poolte sama õigusküsimust samal alusel. Riigikohus on leidnud, et alus jääb samaks, kui muutub pelgalt hageja õiguslik hinnang samale lepingule (RKTKm 18.03.2009, [3-2-1-5-09](#), p 11). Sarnase juhtumiga paistab tegemist olevat Euroopa Kohtu (EK) menetluses olnud asjas nr [C-178/23](#) (millele ringkonnakohus praegusel juhul peamiselt tugines), kus tarbija sai advokaadi abiga vahepeal õigusteadlikumaks. Veel näeb TsMS § 702 ette teistmise alused, kuid ühtlasi sätestab TsMS § 703 lõige 2, et teistmine ei ole lubatud, kui menetlusosalisel oli võimalik tugineda teistmist võimaldavatele asjaoludele varasemas menetluses, eelkõige vastuväite või kaebusega.

50. Kaalul on muidugi ka menetlusökonoomia ehk kohtu suutlikkus lahendada kohtuvaidlused mõistliku aja jooksul. Selle tagamiseks on aga olemas ka põhimõtteliselt parem alternatiiv: eraldada kohtusüsteemi rohkem ressursse.

51. Tarbija (eelduslikult) madal õigusteadlikkus ja seetõttu enda õiguste eest õigel ajal seismata jätmine ei ole sedavõrd eriline tingimus, millega saab õigustada pankrotimenetluses jõustunud kohtulahendi seadusjõu põhimõttest kõrvalekaldumist. PankrS § 100³ lõike 4 punkt 1 on põhiseadusega kooskõlas.

52. Kui EL-i õigusest peaks siiski tulenema, et pankrotimenetluses tuleb selline kõigi tarbijakrediidilepingutest tulenevate jõustunud kohtulahenditega rahuldatud nõuete kontroll (sisuliselt täisrevisjon) teha, siis tekib küsimus, kas see omakorda vastab põhiseaduse aluspõhimõtetele, nagu nõuab PSTS § 1.

VII. Põhiseaduse aluspõhimõtetele vastavuse kontrollimine

53. Kui Riigikohus otsustab küsida Euroopa Kohtult eelotsust ja selle tulemusena selgub, et ühest küljest nõuab EL-i õigus pankrotimenetluses jõustunud kohtulahendi seadusjõu põhimõttest kõrvalekaldumist ehk selliste nõuete täisrevisjoni ning teisalt takistab sellist täisrevisjoni **põhiseaduse aluspõhimõtteks olev jõustunud kohtulahendi seadusjõu põhimõte**, siis palun Riigikohtul otsustada, kuidas see konflikt lahendada (vt ka RKÜKo 15.03.2022, [5-19-29/38](#), p 41 viimane lause).

54. Ühtlasi palun Riigikohtul **võtta seisukoht, kas põhiseaduse aluspõhimõteteks on ka parlamendireservatsiooni ehk olulisuse põhimõte** (PS § 3 lg 1). Sellel põhimõttel on praeguses olukorras eriline kaal esiteks seetõttu, et nõutavad normid on kohtumenetlust reguleerivad normid, mille vastuvõtmine ja muutmise nõuab PS § 104 lg 2 p 14 kohaselt koguni Riigikogu koosseisu häälteenamust, ning teiseks seetõttu, et praeguses olukorras kaitseb see põhimõte ka põhiõiguse piirangu ettenähtavust – **võlausaldajal peab olema võimalik ette näha, kas ja millistel tingimustel usalduskaitse murda saab**. Eriti problemaatiline oleks selle põhimõtte

⁸ R. Maruste. Martensi klausli idee mõjust tänapäevasele riigi- ja karistusõigusele, lk 250. – Riigiõiguse aastaraamat 2021. Lk 247-267.

⁹ I. Järvekülg. V. Kõve. TsMS 68. ptk komm 3.a). – V. Kõve, I. Järvekülg, J. Ots, M. Torga. Tsiviilkohtumenetluse seadustik III. Kommenteeritud väljaanne. Tallinn, Juura 2018, lk 1309.

kõrvalejätmine olukorras, kus EL-i õigusest ei tulene isegi mitte otsekohalduvat normi, vaid lähtuma peaks mingist üldisest eesmärgist.

VIII. Lõpetuseks

55. Palun Riigikohtul võtta seisukoht (*obiter dictum*) ka riigivastutuse küsimuses, arvestades ka EL-i õigusest tulenevaid nõudeid. Kui võlgniku seadustest (ja EL-i õigusest tulenevate) õiguste rikkumine on piisavalt tõenäoline (Riigikohus ei saa seda lõpuni kindlaks teha, sest Riigikohus faktilisi asjaolusid ei tuvasta) ja pankrotimenetluses ei ole võimalik seda rikkumist parandada, siis tekib küsimus, kas ja millistel tingimustel on võlgnikul õigus saada kahjuhüvitist riigilt. Käsitleda võiks ka küsimust, kas ja millistel tingimustel võiks riigil olla regressinõue võlgniku suhtes pahatahtlikult käitunud võlausaldaja suhtes. Kui aga menetluse tulemusel selgub, et kohaldada tuleb EL-i õigusest tulenevat eesmärki (ja mitte otsekohalduvat selget sätet), mida riigisiseseid seadused ei ole väljendanud põhiseadusega nõutava selgusega (vt p 17), ja murda seetõttu usalduskaitse, siis tekib küsimus, kas ja millistel tingimustel on võlausaldajal õigus saada kahjuhüvitist riigilt.

56. Eeltoodust sõltumata on Riigikogul kahtlemata kohustus luua kõikide kohtumenetluses osalevate isikute õigusi ja kohustusi tagav selge õigusraamistik, mis tagaks tarbija õiguste tõhusa kaitse juba esimeses tema õigusi puudutavas kohtumenetluses.

Lugupidamisega

/allkirjastatud digitaalselt/

Ülle Madise